

THE FIRST TATAR FEMALE PROFESSOR ZAINAP YAKUPOVA

Rashid Agleevich Shakirzyanov,
Kazan State Architectural University,
1 Zelenaya Str., Kazan, 420043, Russia,
rashitagl@mail.ru

YAKUPOVA ZAINAP NAZIPOVNA (1913-1985) – obstetrician-gynecologist, MD (1963), Professor (1965), Honored Doctor of the TASSR(1964), Honored Scientist of the TASSR(1982).

In 1950-1985 Yakupova Z.N. worked at the Kazan Medical Institute. Since 1968, she was the Head of the Department of Obstetrics and Gynecology No2.

She is the author of the works on obstetric bleeding and intrauterine contraception.

ЯКУПОВА ЗӘЙНӘП НӘЖИП кызы (1913-1985) – акушер-гинеколог, медицина фәннәре докторы (1963), профессор (1965), ТАССРның атказанган табибәсе (1964), ТАССРның атказанган фән эшлеклесе (1982). 1950-1985 елларда Казан медицина институтында, 1968 елдан Икенче акушерлык һәм гинекология кафедрасы мөдире.

Хезмәтләре акушерлыкта кан китүгә, балага узудан саклануга карый.

ЯКУБОВА ЗАЙНАБ НАЗИПОВНА (1913-1985) – акушер-гинеколог, доктор медицинских наук (1963), профессор (1965), заслуженный врач ТАССР (1964), заслуженный деятель науки ТАССР (1982). В 1950-1985 гг. в Казанском медицинском институте. С 1968 г. заведующая кафедрой акушерства и гинекологии №2.

Труды по вопросам акушерских кровотечений, внутриматочной контрацепции.

Zainap Yakupova was born on the 18th of March, 1913, in Buzuluk, a town in the Orenburg region of Russia. Her father was a laborer and her mother was a housewife.

Having completed secondary school, in 1931 she entered the Kazan Veterinary Institute. As a student, she conducted research on the biochemistry of living organisms. In 1935, Z.Yakupova graduated with honours from the Institute, trained as a veterinary doctor, and continued her research as a post-graduate student in the Department of Biochemistry. She was not satisfied with the results of her work, however and in her third year of studies withdrew from the course. During 1937-1941, she studied at the Kazan Medical Institute. The knowledge obtained at the Veterinary Institute helped her with her

post-graduate education. She was also appointed to be the doctor in charge of P.V.Manenkov's department at the institute. The World War II interfered with the plans of Zainap Yakupova. During the war she was appointed Chairperson of the Military Medical Commission of the Kazan garrison, the Deputy Dean of the Faculty of Sanitary Hygiene of the Kazan Medical Institute, and Doctor-Consultant of the Ministry of Health of the TASSR Polyclinic.

In 1947, Zainap Yakupova was appointed Assistant in the Department of Obstetrics and Gynecology and continued her research under the supervision of P.V.Manenkov. In 1951 she defended her PhD thesis on "Vikasol and Maternal and Neonatal Bleeding".

The second Department of Obstetrics and Gynecology was opened in Kazan Medical Institute in 1951. Yakupova was transferred to a new position and worked there until June 1985. From 1954, she was an assistant professor and in 1957 she became senior lecturer in the second Department of Obstetrics and Gynecology. She got her MD by writing a thesis on "The introduction of P and M Pituitrin, Oxytocin and Glucose intravenously during the second and third trimester of pregnancy".

From 1969 till 1984, she worked as the Head of the second Department of Obstetrics and Gynecology of Kazan Medical Institute. Under her leadership the department developed in a more practical direction. The clinical base of the department expanded, comprising 6 maternity hospitals and several antenatal clinics in Kazan. During this period, Yakupova initiated three generally recognized directions for development of the department: normalization of uterine contractions, contraception, and prevention of occupational diseases of women working in industry. The number of abortions performed decreased dramatically after the "Pregnancy Prevention Center" was established on her initiative in Kazan, which substantiated the safety and effectiveness of contraception.

Later, in collaboration with her students R.K.Amirov, R.S.Baryshkina, and B.M.Koshkin, Yakupova solved many practical problems; learning to determine the time and duration of disease exposure, immunology, abortion, and the occupational diseases of women working in large industrial enterprises. This research helped to improve women's health generally and the Unplanned Pregnancy Prevention Center of the TASSR became the main center for contraception in the RSFSR.

A laboratory for toxoplasmosis testing, the republic's center for unplanned pregnancy prevention and its affiliates were organized. Consequently, Kazan was the first republic to produce and put into practice intrauterine contraceptives and Tatarstan was voted the base of excellence in family planning in the country.

The focus of Professor Yakupova's activity was aimed at practical research, such as bleeding in obstetrics, prevention of anomalies in birth and their treatment, and the causes of women's occupational diseases. Collective achievements in this area made under her supervision were recognized

by the scientific community. Nowadays, scientific developments continue to include the name of Zainap Yakupova, e.g., "Yakupova's Prevention Method of Atonic Bleeding", "Hormonal Forceps of Yakupova", "Yakupova's Method for Determining the Weight of the Fetus in the 32nd week", etc.

Z.N.Yakupova worked in collaboration with the head of the Soviet Women's Committee, the first female cosmonaut, Valentina Tereshkova. By decision of the Committee, she made speeches in Germany (1972), Israel (1973), Cyprus (1973), Yugoslavia (1975), and Viet Nam (1976), and took part in many different social events. For example, in 1975, she gave 60 lectures with the "Knowledge" society. Moreover, from 1974 to 1984 she participated in sessions of the RSFSR Supreme Court and in the work of the editorial boards of the journals "Sovetskaya zhenshchina" and "Azat Khatyn".

Under her supervision, 7 PhD dissertations and 2 doctoral dissertations were defended.

In 1974, the book "Obstetrical and Gynecological Pathology" edited by Professor Yakupova was published. She was also the author of 8 formal sets of guidelines, 4 patents, 6 innovations and 77 medical editions.

Z.N.Yakupova was a member of the Soviet Women's Committee and the RSFSR Supreme Court; she was a deputy of the District and City Councils, a member of the Management of Obstetricians and Gynecologists Societies of the RSFSR and the TASSR, for five years she was the Chief Obstetrician-Gynecologist of Kazan. Z.N.Yakupova was the first Tatar woman awarded an honorary professorship in the USSR on "Obstetrics and Gynecology". Z.Yakupova's activity was recognized with the honorary titles, the Order of the Red Banner of Labor and with orders and medals from World War II.

The doctor and scientist Zainap Yakupova, a representative of the most humane profession, who was the first to see so many children born and paved the way for their healthy development, died on October 6, 1985 in Kazan.

References

1. Tatarskiy entsiklopedicheskiy slovar'. Kazan', 1999. S. 683
2. Mäshhür tatar galimnäre. Kazan: Tatar. kit. näshr., 2011. 308-316 b.

ТАТАРНЫҢ БЕРЕНЧЕ ХАТЫН-КЫЗ ПРОФЕССОРЫ ЗЭЙНӘП ЯКУПОВА

Рәшит Әгълә улы Шакиржанов,

Казан дәүләт архитектура-төзелеш университеты,
Россия, 420043, Казан, Зеленая ур., 1 нче йорт,
rashitagl@mail.ru

Зәйнәп Якупова 1913 елның 18 мартында Оренбург өлкәсенең Бозаулык шәһәрндә дөньяга килә. Әтисе Нәжип – тәҗрибәле эшче, әнисе Гайшә – хуҗабикә була.

Унъеллык мәктәпне тәмамлаганнан соң, Зәйнәп 1931 елда Казан ветеринария институтына укырга керә. Студент елларында тере организмнар биохимиясе юнәлешендә фәнни тикшеренүләр алып бара. 1935 елда институтны ветеринария табибы белгечлеге буенча кызыл дипломга тәмамлап, тикшеренүләрен биохимия кафедрасы каршындагы аспирантурада давам итә. Әмма тикшеренү нәтиҗәләре аны канәгатьләндерми, өченче уку елында ул аспирантураны ташлап, 1937–1941 елларда Казан медицина институтында укый. Ветеринария институтында үзләштергән белемнәре аңа икенче югары белем алырга ярдәм итә. Аны П.В.Маненков кафедрасында табиб-ординатор итеп калдыралар. Әмма Бөек Ватан сугышы Зәйнәп Якуповага планнарын тормышка ашырырга комачаулый. Сугыш елларында ул Казан гарнизонының хәрби-табиби комиссия рәисе, Казан медицина институтының санитар-гигиена факультеты деканы урынбасары, ТАССР Сәламәтлек министрлыгының махсус поликлиникасында табиб-консультант булып тора.

1947 елда Зәйнәп Якупова акушерлык һәм гинекология кафедрасы ассистенты итеп билгеләнә, П.В.Маненков житәкчелегендә фәнни эзләнүләрен давам итеп, 1951 елда «Викасол һәм бала табучыларда, яңа туган балаларда кан китү» дигән темага кандидатлык диссертациясен яклый.

1951 елда Казан медицина институтында икенче акушерлык һәм гинекология кафедрасы оештырыла. З.Н.Якупова да шунда күчерелә һәм 1985 елның июненә кадәр хезмәт итә. 1954 елдан кафедра доценты вазифаларын башкара, ә 1957 елда Икенче акушерлык һәм гинекология кафедрасы доценты итеп раслана. 1962 елда Зәйнәп Нәжип кызы «Бала тудыруның икенче һәм өченче чорларында «Р», «М» питуитриннарын һәм окситоцинны кан

тамырына глюкоза белән кертү» дигән темага докторлык диссертациясен яклый.

1969 елда З.Н.Якупова Казан медицина институтының Икенче акушерлык һәм гинекология кафедрасы мөдире итеп билгеләнә, аны 1984 елга кадәр житәкли. Аның житәкчелегендә кафедра төгәл гамәли юнәлеш ала. Кафедраның клиник базалары киңәйтелә: ул шәһәрдәге алты бала тудыру йортында һәм хатын-кызлар консультацияләрендә дөвалау эшләрен житәкләп бара. Шул чорда Зәйнәп Якупова кафедраның өч фәнни юнәлешенә нигез сала. Алар – аналыкның кыскару эшчәнлеген көйләү, аналык эче контрацепциясе һәм сәнәгатьтә хатын-кызларның һөнәри авыруларына профилактика үткәрү. Йөккә узуга каршы ул уйлап тапкан чаралар бала төшерү санын кискен киметүгә китерә. Аның инициативасы белән Казанда оештырылган «Йөккә узуга каршы профилактика» үзәге аналыкны саклау чараларының нәтиҗәле һәм куркынычсыз булуын күрсәтә.

Соңрак, шәкертләре Р.Х.Әмиров, Р.С.Барышкина, Б.М.Кошкин белән берлектә, З.Н.Якупова күп кенә гамәли мәсьәләләр чишә, экспозиция вакытын һәм давамлыгын билгеләү, кайбер иммунология, бала төшерү, эре сәнәгать предприятиеләрендә эшләүче хатын-кызларның авырып китү мәсьәләләрен өйрәнә. Бу эзләнүләр аларның сәламәтлеген яхшыртуга булыша, ә ТАССРның планнан тыш йөккә узуга каршы профилактика үзәге РСФСРда төп контрацепция үзәге итеп билгеләнә.

Токсоплазма буенча лаборатория, «Көтелмәгән йөклелек профилактикасы» буенча Республика үзәге һәм аның филиаллары оештырыла. Шул сәбәпле аналык эчендә кулланыла торган контрацепцияләргә илебездә житештерү һәм аларны кулланышка кертү юнәлешендә Казан алдынгы урынга чыга, ә Татарстан гаиләне планлаштыру хезмәте буенча алдынгы тәҗрибә базасы итеп таныла.

Профессор Зәйнәп Якупованың фәнни өлкәдә төп игътибары гамәли мәсьәләләргә – акушерлыкта кан китү, бала табу аномалияләрен профилактикалау һәм дөвалау,

хатын-кызларда һөнәри авырулар башлану сәбәпләрен ачыклау һ.б. юнәлтелә. Ул житәкләгән коллективның бу юнәлештә ирешкән уңышлары фәнни жәмәгатьчелек тарафыннан хуплана һәм уңай бәя ала, бүгенге көндә дә кайбер фәнни эшләнмәләр Зәйнәп Якупова исемен йөртә. Мәсәлән, «Атоник кан агуны Якупова буенча профилактикалау», «Якупова буенча гормональ кыстыргычлар», «32 атналык йөклелектә аналыктагы баланың авырлыгын Якупова буенча билгеләү» һ.б.

З.Н.Якупова Совет хатын-кызлары комитеты житәкчесе, беренче хатын-кыз космонавт Валентина Терешкова белән тыгыз хезмәтгәшлек итә, комитет карары буенча Германия (1972), Израиль (1973), Кипр (1973), Югославия (1975), Вьетнам (1976) һ.б. илләрдә чыгышлар ясый, төрле чараларда катнаша. 1975 елда гына да «Белем» жәмгыяте кысаларында алтмышлап лекция укый. Моннан тыш, 1978–1984 елларда РСФСР Югары суды утырышларында, «Советская женщина», «Азат хатын» журналларының редколлегиясе эшендә дә актив катнаша.

З.Н.Якупова житәкчелегендә 7 кандидатлык һәм 2 докторлык диссертациясе яклана.

1974 елда профессор Зәйнәп Якупова редакциясендә «Акушерско-гинекологическая профпатология» дигән жыентык дөнья күрә. Ул күп кенә журналларда мәкаләләр бастыра, 8

методик тәкъдим, 4 патент һәм 6 рационализаторлык, 77 басма хезмәт авторы.

З.Н.Якупова Совет хатын-кызлары комитеты, берничә тапкыр РСФСР Югары Суды әгъзасы, район һәм шәһәр Советлары депутаты, «Азат хатын» журналы редколлегиясе, ТАССР һәм РСФСР акушер-гинекологлары жәмгыятьләренен идарә әгъзасы, биш ел дәвамында Казан шәһәренен баш акушер-гинекологы булып тора. Ул – СССРда «акушерлык һәм гинекология» буенча профессор дәрәжәсенә лаек булган беренче татар хатын-кызы. З.Н.Якупова эшчәнлеге «ТАССРның атказанган табибы», «ТАССРның атказанган фән эшлеклесе» дигән мактаулы исемнәр, Хезмәт Кызыл байрагы һәм II дәрәжә Бөек Ватан сугышы орденнары, медальләр белән бәяләнә.

Иң гуманлы һөнәр иясе, кешелек дәвамын – кечкенә баланы каршы алган, аның сәламәт үсүенә юл салган табибә һәм галим Зәйнәп Нәжип кызы Якупова 1985 елның 6 октябрендә Казанда вафат була.

Әдәбият

1. Татарский энциклопедический словарь. Казань, 1999. С. 683
2. Мөшһүр татар галимнәре. Казан: Татар. кит. нәшр., 2011. 308-316 б.